

STRETNÚŤ SA SO SVETOM ĽUDSKY

JOZEF PAUER, Filozofický ústav SAV, Bratislava, SR

PAUER, J.: Meeting with the World in a Human Manner
FILOZOFIA 69, 2014, No 7, pp. 623-631

Attempt at thinking about the nature of humans and their world – Understanding of human body as a living, concrete integrity of flesh, soul, and spirit – Body as a privileged area, where person as human belongs to him/herself, to the world, and to everything else and the Other – Searching for the meaning of human condition, humanness of humans and their world with reference to a common basis in the domain of their potency as the underlying reality of meeting the world in a human manner.

Keywords: Body – Psyche – Perception – Communication

Sme večne priťahovaní večnosťou. Túžime po spiritualite, po spojení s vnútrom v bezodne našich vlastných hlbín, a zároveň s vnútrom transcendentna na opačnom konci tej istej vertikály. Ale túžime aj po spojení s vecami, so svetom, s druhým človekom: Dotýkame sa. Komunikujeme. Premieňame osamelosť na samotu dialógu, na stretnutie, na spoločnosť.

Zapletáme sa so svetom, zapletáme sa do sveta ako púpavy do venca. A tak, zviazaní so svetom, nie v ňom rozpustení, stojíme oproti svetu, čelíme mu a on čelí nám. A vzájomne si patríme.

Vidíme, počúvame, dotýkame sa, hovoríme, načúvame... Telo moje i telo sveta živo telesnie. A tak sa viem dotknúť sveta, spojiť sa s ním. Oživeným telom. „Keď začneme premýšľať o vlastnom tele, okamžite sa ocitáme v paradoxoch. Telo na jednej strane patrí do oblasti materiálnych vecí, no zároveň má duchovnú dimenziu Ja. Často sa sústreďujeme iba na jeden z týchto dvoch aspektov, a tým buď redukovujeme fenomén tela na res extensa, alebo chceme telo ako materiálny objekt chápať iba ako svoje vlastné subjektívne prežívané telo: niečo ma bolí, je mi zima, som hladný atď. Táto ťažkosť má svoje dobré dôvody, pretože telo je jednak res extensa, jednak ako subjektívne prežívané telo má charakter určitého Ja. Tieto dva spôsoby však nestoja proti sebe, ale tvoria jednotu (...) Keďže telo má túto dvojité realitu, môže byť sprostredkovateľom medzi svetom a intencionálnym Ja“ (Alarcón Dávila 2013, 358).

Telo nie je kostra oblečená do mäsa. A duša nie je oblečená do tela, duša je telo, živé telo, ktoré vie o sebe. Vzťahuje sa ku kameňu, k slnečnici, k lastovičke, k vetru, ohňu i dažďu, k veciam, ktoré sú v bezprostrednej blízkosti, „na dotyk“, i k veciam „za zrkadlom“, „kde sa voda sype a piesok prelieva“, k svetu tovarov, ktoré sú na predaj, k svetu za striebřistými oblakmi, ktoré nie sú na predaj, ku krajine snov a predstáv, ale aj ku krajine bez farieb, obrazov a predstáv, k svetu, ktorý bol, je a bude, a nie je. I k svetu, ktorý presahuje každé usporiadanie. Som prítomný v tomto svete práve týmto sústreďovaním vecí

okolo seba. Premieňam veci na svet. Dávam svetu jeho svetovosť, nie, áno, ale aj nachádzam zmysel, svoj ľudský zmysel a ľudský zmysel toho všetkého. Viem sa dotknúť vecí, viem sa dotknúť sveta. V dotyku sa duša s dušou dotýkajú, hoci by sme sa dotkli iba končekmi prstov či špičkami laktov alebo útržkami pohľadov.

Živé telo nie je súhrnom množstva anatomických a fyziologických častí ani typom nejakej psychickej reality. Dichotómia medzi hmotným a duševným v ňom nemá miesto. Nie je predstavou alebo obrazom, reprezentáciou či projekciou ľudskej mysle. Ako by bolo možné uchopiť myseľ jej vlastnými reprezentáciami? A teda živé telo nie je duchom ani hmotou a nie je ani substanciou. Vidí, vníma, prežíva, rozpráva. A vieme sa ním odovzdať.

Živé telo – základný prvok, prvý princíp skutočnosti, oheň bytia, jeho voda, vzduch, zem, jeho večne horiaci logos, ktorý spája a konštituuje všetky veci. Ľudské telo, taký premyslený dar!

Telo nie je vec medzi inými vecami, nie je to partikulárna vec, ktorá sa zjavuje v sebe, ale je tým, čo zjednocuje a vysvetľuje všetky veci. Teda toto telo, ktoré je základným prvkom bytia, je napokon tým, čo vlastne umožňuje byť „tu a teraz“, ale aj tam, alebo aj spomínať a túžiť či očakávať. Je centrom, ktoré orientuje všetky veci okolo nás v ich prostej zomknutosti a zmysluplnosti. Človek a svet, duch a príroda, viditeľné a neviditeľné, výslovné a nevýslovné sú vzájomne závislé a spájajú sa prostredníctvom svojej (symbolickej) telesnosti. Táto telesnosť dáva bytiu charakter oblasti, miesta, kde človek prebýva uprostred daných významov a pri samom pôvode zmyslu všetkého. Alúzia: *logoi spermatikoi* pradávnych stoikov.

Živým telom sa viem orientovať vo svete, viem, kde sa v ňom nachádzam a kam smerujem, a takisto viem, kto som a kto sú druhí ľudia a čo je iné a Iné. Samozrejme, nemyslím pritom na telo ako na akúsi rozhl'adňu, z ktorej v centrálnej perspektíve pozorujem krajinu, ale na telo ako duchovné stredisko, srdce sveta, koordinačný systém, čosi ako *omfalos*, miesto, v ktorom sa zbiehajú a zjednocujú všetky stopy pamäti, všetky smery vnímania a predstavovania. Omfalom nechcem navodiť iba predstavu pupku sveta, skôr mám na mysli rozšírený význam tohto gréckeho slova v zmysle akéhokoľvek stredu, alebo ešte vymedzenejšiu predstavu náboja kola. Trebárs takého kola, na ktorom z náboja vybiehajú drevené ramená obopnuté vencom obitým železnou obručou. Alebo pravdepodobného vzoru prvého kola, hrnčiarskeho kruhu. Koleso bolo vždy symbolom sveta, ktorý sa otáča okolo pevného stredu. A takýmto pevným stredom sveta je *omfalos*, fyzicky zvyčajne znázorňovaný okrúhlym posvätným kameňom. Ten, ktorý sa nachádzal v Apollónovom chráme v Delfách, v duchovnom centre antického Grécka, privádzal k sebe dvakrát do roka na slávnostné zhromaždenie všetkých amfiktionov. Tak sa vytváralo a udržiavalo vskutku pevné a účinné puto medzi všetkými helénskymi národmi.

Ešte k videniu, vnímaniu, prežívaniu, k miestam ľudského tela. Videnie sídli v očiach, všetky tvary sa v nich stretávajú, všetky vône sa stretávajú v nose, všetky chute na jazyku, všetky zvuky v sluchu, dotyk sa ocitá na jeho rukách, na mieste, ktoré patrí konaniu, všetky skutky sa tu stretávajú. Membrána pokožky vibruje pri každom kontakte so svetom a vytyčuje tak hranicu medzi mnou a svetom. A všetky moje vnemy vnútorne spolupracu-

jú a vzájomne sa koordinujú ešte predtým, ako sa tematizujú v mojom vedomí. A všetky plány, zámery a úmysly sa stretávajú v mysli, všetky druhy radostí sa stretnú v pohlaví, aby ho (nás) presiahli. A v srdci je miesto pre naše najhlbšie (najvyššie) vnútro, miesto presahu k pôvodu vedenia a jeho zmyslu, miesto, kde býva, trvá naša ľudskosť v dotyku s bytím. A reč zjavujúca o tom všetkom, i tom nevýslovnom, vypovie.

Táto jednota tela je lôžkom, na ktorom spočíva jednota vedomého života. Ako sa v mori stretávajú všetky rieky, tak sa množstvo rozmanitých skúseností a zážitkov zmyslami vnímaného života zjednocuje v jednom tele, ono integruje moju skúsenosť sveta s tým, kto som vo svojom vlastnom, integrovanom akte bytia – s mojou osobou, neredukovateľnou na telesný predmet. No pritom nežijem v tomto svete izolovane, ale spolu s inými. Napriek istej separácii, rôznym modifikáciám súkromného života, jeho odstupu či osobnej utiahnutosti od verejných a hromadných spôsobov bývania na svete, sme vzájomne spojení spoločenskými vzormi správania; alebo všeobecnejšie, sme zjednotení, integrovaní skúsenostným poľom, ktoré máme spoločné. Svojou telesnosťou sa stretávame s telom sveta a ono nás zjednocuje. Neexistujeme v stave izolovaných vedomí, pretože sme neustále aktívni. A nepotrebujeme viesť intelektuálny rozhovor, nemusíme sa vyjadrovať logicky presne v racionálnych pojmoch, keď chceme vyjadriť svoje predstavy, názory alebo myšlienky. Komunikácia sa môže uskutočniť a vyústiť do vzájomného porozumenia aj v pohľade, ba i v jeho záblesku. Pretože i v záblesku pohľadu je aktuálne prítomná celá osoba.

Pohľad tváre v zrkadle môjho okna, spev stehlíka v krajine za ním, roj hviezd na nebi, tóny Bachovho organu a mávnutie krídiel anjela v mojej izbe, pohľad tváre cudzej osoby, ktorú stretnem na ulici, pohľad milovanej tváre v čase, v nečase i v bezčasí, všetky tie pohľady, dotyky, vibrácie všetkých tých ľudí a vecí sveta ma privádzajú k môjmu pohľadu, k môjmu dotyku, k môjmu chveniu. Vďaka ich pozornosti sa stávam pozorným. Moje telo niekedy preberá postoj inej osoby bez toho, aby som na to pomyslel. A čo sa odohráva vo mne, to môže prejsť na druhého; ako zívnutie či nádcha. A to je ľudské, také praveľmi ľudské! Ale prameň zmyslu všetkého tu nepramení, tu ide najmä o premeny.

Ľudská vzájomnosť a komunikácia nepochádzajú z čistého rozumu alebo z čírej vôle, ale z faktu, že všetci sme aktualizáciami bytia sveta. Prebývame v bytí spolu s inými osobami. Človek dospieva k odkrytiu bytia v stretnutí so svetom a s inými osobami. V tomto stretnutí sa nenachádza v tele ako víno v džbáne či postava v plášti, ale je svojím telom. Telo je ľudským modom prístupu k svetlu a k iným ľuďom. Nie som izolovaný vo svojom tele, telo ma nevytrháva zo spoločenstva ani z prírody. Naopak, moja inkarnovaná ľudskosť je primárne spätá so sociálnym i prírodným svetom a má s nimi spoločný pôvod.

Som „rozptýlený“ v tele. Preto viem nadviazať vzťah s tým, čo vnímam, preto ma svet, veci, iné osoby dokážu osloviť. Telo mi nie je väzením, je mojou extenziou, ktorá ma privádza do sveta, dáva/umožňuje mi v ňom existovať. Existujem ako doména otvorenosti (otvoriteľnosti – zatvoriteľnosti) svetlu. A vo svetle sveta, v jeho otvorenosti sa stretávam so všetkým, čo ma z nej oslovuje vďaka prostej prítomnosti tela, symbolu, ktorý odkrýva, ale zároveň zahŕňa moje ľudské vnútro. Každý záhyb mojej duše je záhybom môjho tela zrúteného do nej, v mojom tele ako v autopoetrte maľujem i vidím seba.

Telo, to sú hranice mojej osoby. Nie som neobmedzený duch, ktorý „vanie, kam sa mu zachce“, nie som božská osoba, som len oživené telo, ktoré je mojou hranicou. Označuje môj začiatok, kde začína roľa (i rola) mojej existencie. Umiestňuje ma do sveta, a tak otvára moju osobnú situáciu do vzťahu k „roliam“ (i rolám) iných existencií a k iným osobám... Ak aj som bytosť duchovná, tak moja duchovná dimenzia spočíva v schopnosti vzťahovať sa k svetu, zahŕňať, vtáňovať veci, ľudí a celý svet do mojich vzťahov; a to vykonávam živým telom, ktorým žijem a prežívam svoje spojenie s telom sveta. Telo sa mi stáva otvorom, ktorý otvára moju situáciu pre komunikáciu so svetom a s inými rovinami existencie. Ak sa uzamknem do seba, izolujem sa, tak premieňam telo na väzenie, „otvor tela“ sa zatvára, hranica sa stane múrom, za ktorým duch vädne: Žiadny hlas ma nevolá, nikto ma nehľadá, nepočujem, nerozprávam... Ale to som už len vec medzi inými vecami, vec sebe aj samým veciam stratená, ktorá svoju ľudskosť stratila, resp. neodkryla a neaktualizovala. Prestávam byť v pospolitosti so svetom, zostávam už len jeho súčasťou, práve takou, akou je kameň, čo na brehu rieky leží, alebo slnečnica vkorenená do zeme, rastúca za slnkom, či bocian vracajúci sa do svojho prostredia. Ako takáto vec medzi inými vecami som súčiastkou sveta, ktorý som premenil na hlučný stroj. Už nie som „rozptýlený“ v tele, ktorým žijem spolu s inými a ktorým prežívam svoj vzťah k nim, blízkym i vzdialeným, ktorým viem nebu a zemi, oblakom a búrkam, riekam a ich brehom, stromu, susedovi, jeho domu, veciam a celému svetu načúvať, a tak ich vysloviť, porozumieť tomu všetkému a starať sa o to všetko, ale som rozptýlený, nesústredený, bez domova, bez srdca, bez centra v sebe nevidím usporiadanie vecí a sveta a neviem ich chrániť ani sa o nič z toho postarať, ale ani zaobstarať svoj život v práci s ľudskou mierou. Kalkulujem, kšeftujem, rozptýlený hľadám stále viac zdrojov, zdrojov zisku, vedomostí, informácií alebo len rozptýlenia.

Ak som takto zablúdil v redukovanom svete obstarávania a zábavy, dostanem sa do cieľa?

Cieľ je tam, kde je začiatok. Ľudskosť sa nestratila. Telom sa z tela vykláňam, a som ľudský, telom sa do duše prepadám, a som ľudský. Ale tým istým telom sa v tele zamykám a moja ľudskosť vyschýna, premieňa na púšť seba i svet. No potenciálne trvá. V čom spočíva táto potencialita? A odkiaľ sa vo mne vynára tá istota, že každá ľudská situácia je situáciou konkrétneho vzťahu človeka a sveta, že človek vôbec môže a dokáže zakladať vzťahy k iným, k veciam, k celku sveta, či dokonca jeho limity presahovať? Má táto moja istota dajaký základ?

Možnosť vzťahovať sa ľudsky k svetu v celej jeho rozvrstvenosti a vtáňovať svet v jeho komplexnosti do súradníc ľudského konania predpokladá existenciu základu spoločného všetkým a všetkému. V dejinách ľudského myslenia, tak v západnej, ako aj vo východnej či v iných kultúrnych tradíciách, sa v množstve rozmanitých podôb poukazuje na tento spoločný základ. Raz je to predstava života ako večného toku energie (Herakleitov symbol rieky) alebo princípu *tao*, inokedy zasa vôľa či *élan vital* (Henri Bergson), Platónova schránka ako všetko prijímajúca vec, Whiteheadova kreativita, nevraviac o rôznych podobách osobného i kolektívneho totemizmu či o uctievaní sily *mana* v náboženských predstavách viacerých prírodných národov alebo o kresťanskom kulte Panny Má-

rie, ktorá ochraňuje a matersky objíma ľudský rod. Všetky tieto charakteristiky spoločného základu nášho života sa zhodujú v tom, že mu pripisujú prapôvodnú imanentnú potenciu, dynamizmus, zakladajúcu silu.

Túto silu alebo potenciu možno diferencovať popri celku sveta a prítomnosti vecí v ňom ako ďalšie konečné určenie všetkého diania, ako kapacitu bytia. Značí to dynamizmus, schopnosť konania ako základ pôvodného kontinua, ako reálny spoločný základ každej bytosti, každej veci či udalosti. Nie je skutočnejšia ako vlastnosti, ale je čímisi skrytejšia. Napriek tomu sa však javí ako čosi vnútorne neurčité. No nemožno ju považovať za čosi radikálne nepochopiteľné, čo mizne pod hladinou uchopiteľnosti, v bezodnej nezjaviteľnosti. Je to trvalé plynutie, v ktorom sa konštantne tvoria a rušia diferencie bez toho, aby nastal stav úplnej separácie.

Každá ľudská osoba má svoju skúsenosť živého kontaktu s dynamizmom spoločného základu ako atmosférického územia otvoreného existencii všetkých vecí. Silu, potenciu takejto komplexnej domény možno rozpoznať, možno ju zakúsiť a možno sa s ňou stretnúť. Možno ju osloviť bez toho, aby sme tým šokovali zdravý rozum. A skúsenosť zo stretnutia s ňou možno aj komunikovať, hoci potrebu takejto komunikácie nemusíme pociťovať. Táto komplexná doména ležiaca v bezodnej hĺbke zohráva množstvo osobitných rolí v zakladaní rozmanitých entít na rôznych úrovniach v hierarchii bytia, ako aj v spôsobe ich fungovania. Bez nej by nebolo udalostí, prechodov a premien, neexistovala by podmienenosť ani príčinnosť.

Do akej miery dokážeme vojsť do kontaktu s komplexnou doménou potencie, do takej miery sme schopní byť spolu so všetkým, s hocikým a s hocičím. Do akej miery necháme na seba pôsobiť túto potenciu, do takej miery sme schopní bývať vo svete spolu s inými vecami a osobami. Ak máme pochopiť, ako veci a naši blížni, blízki i vzdialení, môžu byť našimi spolupútnikmi na tomto svete a ako niektorých z nich môžeme aj bližšie poznať, ako aj jedni, aj druhí môžu byť rovnako nezávislí, a pritom vojsť do nasledujúceho okamihu časového kontinua spoločne, musíme dospieť k uznaniu veľkého kruhu potencie. Je vždy tu, vidíme ju vo všetkom stávaní, vo vznikaní a zaníkaní, vo všetkých premenách vecí, ľudí, spoločností, štátov, planét i galaxií.

Komplexná doména potencie preteká všetkými sférami univerza. Je to sila rozptýlená vo všetkých heterogénnych veciach a bytostiach, ale so žiadnou z nich nesplýva. Rozdiely a jemné odtiene v jej mohutnosti sa prejavujú v odlišnostiach medzi abiotickou sférou, biosférou a noeticou sférou.

Z elementárnej abiotickej sféry ako zo základu vyrastá mnohosť tvarov života v škále medzistupňov od neživej hmoty až po duchovne-duševný život. Vnútri biosféry prebiehajú životné procesy nielen ako vonkajšia, ale aj ako vnútorná činnosť. V týchto procesoch sa uskutočňuje tak pôsobenie a vyvolávanie účinku v inom, ako aj pôsobenie živej bytosti na seba, sebarozvíjanie. Napokon v noetickej sfére, vo sfére človeka, sú špecificky vzájomne prepojené všetky sféry univerza, všetky stupne bytia od elementárneho materiálneho jestvovania cez vegetatívny a senzitivný život až po sebareflexívnu a transcendentnú činnosť duchovného života človeka. V každej sfére sa prejavuje antientropické pôsobenie životných činností „vyššej“ sféry. Ľudská kognitívna a tvorivá aktivita (v sociál-

nych procesoch organizovanej kooperácie) tvaruje biosféru, a biosféra zasa mení usporiadanie abiotickej sféry. Poriadok vzájomného prepojenia týchto vrstiev je prejavom prítomnosti ich spoločného základu v komplexnej doméne potencie.

Takisto vnútri každej sféry univerza sa prejavuje rôzna miera potencie vo forme jednotlivých vecí a bytostí s ich osobitnými charakteristikami (vegetatívny život rastlín, senzitivný život zvierat). A na každej z týchto úrovní existuje prepojenie jednotlivých skutočností a existencií. Rôzne veci a bytosti, ktoré existujú a pôsobia vo svete samostatne a oddelene, zotrávajú súčasne v spoločnom bývaní vo svete pôsobením komplexnej domény potencie obsiahnutej vo všetkých telesách a živých telách, prítomnej vo všetkých sférach univerza.

„Časť“ tejto domény potencie "patrí" ľudskému rodu. Človek má teda možnosť spájať sa množstvom rozmanitých spôsobov so svetom, s vecami, s inými ľuďmi. Vzdialení od seba, vzdialení od iných, svojich i cudzích, a hoci aj usídlení na opačných svetadieloch, stále sme zainteresovaní na spoločnom ľudskom bývaní s vecami, s inými ľuďmi a s Iným a na spojení s nimi viac ako na čomkoľvek inom na svete.

Práve v tejto schopnosti vzťahovať sa k univerzu v komplexnosti jeho rozvrstvenia, ale aj transcendovať priestorové a časové hranice sveta a vzťahovať sa k totalite bytia spočíva ľudskosť človeka, jeho duchovná sila. Vďaka tejto sile je človek schopný byť vo svete, zotrávať v ňom, pozdržať život, ktorý vane, zhromažďovať a udržiavať, starať sa o toto životné vanutie, teda bývať spolu s vecami, so svetom, s inými ľuďmi. V bývaní človek neredukuje ľudský život na existovanie, v ktorom je unášaný prievanmi existencie, v ktorom je len súčasťou skupiny, prostredia, sveta. Áno, človek sa prispôsobuje rôznym ľudským zoskupeniam, rôznemu prostrediu, dobe, dejinám. Neraz túži byť zasa dieťaťom, ktoré sa hrá, a ako ono splynúť so svetom, kolektívom, s prírodou. Napokon, svojou organickou prirodzenosťou je súčasťou ponorenou do veľkého prírodného organizmu a jeho kolobehu. Ale svojou ľudskosťou sa človek z tohto organizmu vynára, zameriava sa na celok sveta, preniká do sveta, aby odkryl pramene zmyslu svojho bývania na svete a zmyslu tohto sveta a všetkého v ňom za jeho hranicami, pri prameni bytia. V procese jeho ontogenézy nevyhnutne nastane okamih, v ktorom sa vynorí z nerozlišeného, alternovaného prežívania v „lone“ sveta. Objaví hranice sveta a svoje Ja a začne tejto situácii čeliť. Koná a premýšľa, hľadá svoj začiatok. Tak sa postupne diferencujú základné spôsoby jeho vyrovnávania sa so svetom, spôsoby jeho života – život teoretický a život praktický (*theoria* a *praxis* starých Grékov, *vita contemplativa* a *vita activa* starých Rimanov). Pretože v ňom už nekoná príroda, ale je odkázaný na svoje skutky, musí do prírody, do sveta prenikať, prenikať k jeho zmyslu, aby v ňom dokázal konať.

Ľudské konanie je vždy konkrétnym stretnutím človeka a sveta. V každom takomto stretnutí sa odvíja proces ontologického rozlíšenia, v ktorom človek buduje svoju identitu, uchopuje jej význam, vie, kto je, a vie, kto alebo čo nie je. Rôzne podoby reflexie tohto vzťahu našli svoj výraz vo víziách sveta, ktoré si človek formuluje v snahe porozumieť svetu i sebe. Ich varietu možno zredukovať na štyri empirické vízie a jednu metafyzickú. Tak možno hovoriť o naturalistickej vízii, ktorá vyrastá zo skúsenosti človeka ako prírodnej bytosti, človek v nej chápe seba ako súčasť prírodného prostredia. V genetickej vízii

človek prežíva a chápe svoj život ako súčasť rodiny, klanu, rasy. V sociálnej je človek zasa členom, súčasťou spoločenskej triedy a rôznych sociálnych skupín. V personalistickej vízii človek prežíva a uchopuje svoj život ako súčasť vzťahu *ja-ty*. V metafyzickej vízii sveta človek už neprežíva seba a prúd svojho života ako časť niečoho, ale ako niekoho, kto je spolu s niečím a niekým iným a s Iným: celostný zážitok totality bytia, jednoty v rozmanitosti. Práve táto vízia umožňuje človeku starať sa o svet, o veci, o prírodu, ochraňovať a udržiavať ich.

Jednotlivé vízie sveta nie sú vzájomne nezávislé. A možno ich vysledovať aj v normálnom vývine osobnosti počnúc našou detskou pripútanosťou k rodičom až po vedomie našej metafyzickej personality. V každej z týchto fáz sa menia pojmy aj hodnoty. Ak by sa neuskutočňoval proces rastu a integrácie osobnosti, viedlo by to k jej rozkladu. Teraz mi však nejde o túto psychologickú rovinu. Problém je v tom, že ak zabúdame na partikulárnosť jednej z vízií a považujeme ju za univerzálne platnú, vynára sa hrozba partikularizmu a jeho totalizácie. Empirické vízie sveta – ako aj podoba doby, v ktorej určitá vízia dominuje – sa rodia vo vzťahu človeka k svetu a k sebe samému. Ako pohľad subjektu na svet ako predmet sú vlastné človeku éry novoveku. Pre antického človeka svet nie je predmetom subjektívneho pohľadu, nestojí ako predmet pred ľudským zrakom, ale skôr svet hľadá svojím okom na človeka. Svet, otvorená rieka bytia, nesie človeka. A človek v komplexnosti svojich praktických a kontemplatívnych činností (v umení a v jazyku, teda v remeslách, umeleckých dielach a v jednotlivých vedách) „zachytáva“ a uchováva riekou sveta v jej prúde a sám zostáva prítomný v toku tohto sveta.

Takisto vzťah stredovekého človeka k svetu a k sebe je vzdialený od toho, čo sa nám ukazuje v novovekých výkladoch sveta. Stredoveký vzor sa zakladá na vzťahu človeka k Bohu. Svet stvoril Boh a každá vec tohto stvoreného sveta patrí do osobitnej roviny v rámci hierarchie stvorenia.

Ani v antickom, ani v stredovekom vzore vzťahu človeka k svetu nestojí svet pred človekom ako predmet, ktorý je vydaný napospas ľudskému rozhodovaniu a manipulácii. Preto vlastne „deti“ tamtých svetov nemohli dospieť k takému spustošeniu sveta či svojho života ani k takým skazonosným podobám totalitarizmu, aké sa vynorili v laboratóriu 20. storočia. Laboratórium nie je zrušené, pracuje v rafinovanejšom režime.

Avšak aj dnešok sa môže chrániť pred zvrhnutím partikulárnych vízií na totalitárne, ak neprestane pamätať na to, že žiadna z nich sa nevzťahuje na univerzum vcelku a že vo svojej partikulárnosti sa majú vzájomne dopĺňať; ak sa neprestane bytostne zaujímať o celok sveta, v ktorom je situovaný, a neupíše sa iba istej časti (partikularite) ako jedine reálnej (aj keby predstavovala akúsi vyššiu hodnotu). Ak v tomto neobstojí, premení sa vo všemocnom procese domnelo nevyhnutnej a večnej transformácie na binárny údaj kybernetického programu, na čipovú schránku pod bičom elektronickej superkontroly.

Nárok na univerzálnosť sa ponúka len na pôde metafyzickej vízie sveta, kde človek už nie je časťou čohosi, čo sa v partikularistickom zaslepení vyviaže z konkrétnych vzťahov a zabsolútni sa do jedinej totality, ale je človekom, bytím spolu s niekým, človekom v dialógu s iným a s Iným. V dialógu s iným sa formuje miesto a čas pre pobyt vo svete, v univerze ľudskej skúsenosti, ľudských dejín, ako aj pre ich zmysluplné smerovanie a význam.

V takomto dialógu sa človek otvára zoči-voči druhému človeku, vydáva sa mu celý, hlavou i srdcom. Sila takéhoto rozhovoru je v jeho sústredenosti na druhého, v uvoľnení napätia a nepokoja, v otvorení sa „vnútorným“ miestam, ktoré nie sú ani vonku, ani vnútri, ale v onom posvätnom medzi, v živom priestore medzi mnou a tebou, ktorý sa rodí v dynamizme našej komunikácie. V tomto priestore nemá miesto nátlak, ani psychický ani fyzický. Z takéhoto rozhovoru vyrastá skutočná jednota, opravdivé spojenie ľudí. V takomto dialógu sa spájame tvárou v tvár v transcencencii, ktorou sa vykláňame z okien empirických vízií sveta, aby sme uvideli (srdcom i hlavou), teda živým telom prežívali ich komplementaritu. Transcendencia je dialógom tých, ktorí sú tu jeden pre druhého, nie proti sebe ani proti svetu, ale ako človek s človekom, človek so svetom.

Z takéhoto transcencujúceho vzťahu človeka a sveta, človeka k inému človeku sa vynára aj transcencujúci vzťah k veciam, vzťah, v ktorom veci neredukujeme na účel, úžitok, zisk, informáciu, hodnotu či ich zdroj, neuzatvárame ich do klietok našich manipulácií, ale nechávame, aby sa ukázala ich skrytá pravda, nechávame ich byť poslami bytia, bytia, ktoré v sebe zhromažďujú, ponechávame ich byť sebou samými v ich pravej povahe, ktorá existuje aj napriek našim zámerom, kalkuláciám a kšeftom. Práve svojou pravou povahou nám ukazujú svet, otvárajú nám výhľad na svet v jeho význame a tak nám ho *o-svet-ľujú* a zároveň nechávajú zasvitnúť vlastnú tvár bytia za ním. Takýto transcencujúci vzťah nie je nič abstraktné, odohráva v konkrétnom (nie každom) stretnutí človeka so svetom, v jeho konkrétnej životnej situovanosti, v bývaní, v ktorom vie, odkiaľ vychádza, kam kráča, má sa kam vracat', vie, kto je a kde je. Takýto vzťah znamená ľudskosť nášho života, znamená, že bývame vo svete ľudsky.

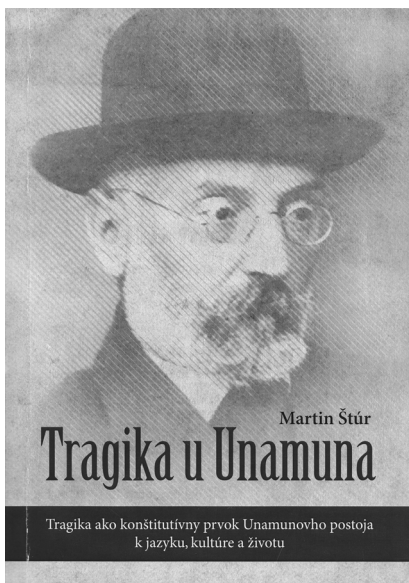
Pozerám sa na súčasné západné (pseudo)individuum, na atomizovaného človeka – konzumenta na elektronickej obojku – a pýtam sa: Aká mysteriózna sila umožňuje, že tento človek ešte stále dokáže bývať vo svete ľudsky, ešte stále vytvára ľudské vzťahy s iným človekom, so svetom či spoločnosťou? Arthur Schopenhauer sa pýtal na tajomnú dynamiku týchto vzťahov pri svojom skúmaní súcitu, ktorý chápal ako stotožnenie sa s druhým do takej miery, že jeho utrpenie sa v mojom prežívaní stáva mojím vlastným utrpením: „Ako je však možné, že utrpenie, ktoré nie je ani mojím vlastným utrpením, ani sa ma netýka, ma ovplyvňuje tak bezprostredne a s takou silou, akoby malo byť motívom môjho vlastného konania“ (Schopenhauer 2007, 523)? Tento postup je čímsi skutočne mysterióznym, niečím, „o čom rozum nedokáže poskytnúť žiadne bezprostredné vysvetlenie a základy čoho nemožno nájsť v praktickej skúsenosti. A predsa je to niečo každodenné. Každý túto skúsenosť neraz prežil, nezostala neznáma ani tým najbezcitnejším a najsebeckejším. Príklady máme denne pred očami v okamžitých reakciách, keď jedna osoba bez akéhokoľvek zaváhania prichádza na pomoc druhej. V ohrození zjavným nebezpečenstvom nasadzuje svoj život za záchranu niekoho, koho vidí prvýkrát, a nemyslí na nič iné ako na to, že ten iný je v obrovskej núdzi a v ohrození svojho života“ (Schopenhauer 2007, 523-524). V okamihu takejto živej skúsenosti sa v našom sebauvedomení odohráva zmena, ťažisko osobnej skúsenosti o sebe ako individuu sa presúva na zážitok vzájomnej spätosti s iným. Už nie sme čírym partikularizovaným organizmom atómov, prežívame skúsenosť, v ktorej spolu s iným tvoríme jednu vlnu, jeden príboj na brehu sveta.

Literatúra

- ALARCÓN DÁVILA, M. E. (2013): Od rúk k celému telu. Husserlovo dvojité pociťovanie v myslení a skúsenosti. *Filozofia*, 68 (5), 358-366.
- SCHOPENHAUER, A. (2007): Dva základní problémy etiky pojednané ve dvou akademických spisech soutěžících o ocenění. In: *O vůli v přírodě a jiné práce*. Praha: Academia.

Text vznikol vo Filozofickom ústave SAV ako súčasť grantového projektu VEGA, č. 2/0010/12 *Nové podoby poriadku spoločnosti – filozofická analýza*.

Jozef Pauer
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava 1
Slovenská republika
e-mail: jozefpauer@hotmail.com

Martin Štúr: *Tragika u Unamuna. Tragika ako konštitutívny prvok Unamunovho postoja k jazyku, kultúre a životu*. Ljubljana: KUD APOKALIPSA 2013, 209 s.

Táto monografia je určená všetkým, ktorí sa zaujímajú o vzťah jazyka, literatúry a života, ako aj tým, čo sa zaujímajú o Unamuna ako filozofa, literáta a mienkotvornú osobnosť kultúrneho a politického života jeho doby. Nie je ani učebnicou, ani životopisom, a hoci sa vonkajším okolnosťami jeho života nevyhýba, venuje sa im iba do tej miery, aká je potrebná pri interpretácii jeho diela. Práca má interdisciplinárny a teoretický charakter, je určená jazykovedcom, filozofom, literárnym vedcom, translatológom a semiotikom a možno zaujme aj vytrvalejších a skúsených laických záujemcov o spomínané odbory. Venuje sa aj styčným plochám Unamunovej filozofickej a umeleckej tvorby s pedagogikou, antropológiou a etikou. Okrajovo sa zaoberá aj Unamunovým teologickým odkazom ako integrálnou súčasťou motivácie jeho diela.